

University of Groningen

Wetenschapstradities en onderwijsvernieuwing

Wardekker, Willem Lenard

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1986

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Wardekker, W. L. (1986). *Wetenschapstradities en onderwijsvernieuwing: naar een cultuurhistorische visie*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

SAMENVATTING

De onderwijskunde streeft er naar door middel van wetenschappelijke analyse de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Maar het probleem daarbij is dat er geen eenduidige en door allen aanvaarde criteria voor die kwaliteit zijn. Er wordt verschillend gedacht over wat 'goed onderwijs' is, als gevolg van het feit dat er uiteenlopende opvattingen zijn over rol en functie van onderwijs in relatie tot individu en samenleving: 'kwaliteit van onderwijs' is geen eenduidig begrip (hoofdstuk 1). Dit probleem is niet beperkt tot het bestaan van verschillende normatieve 'onderwijsvisies' naast een 'objectieve' wetenschappelijke bestudering van onderwijs. Onderwijs-wetenschap heeft, als elke sociale wetenschap, een normatief 'utopisch' uitgangspunt.

Er is een parallel tussen onderwijs en wetenschap. Beide zijn gericht op verbetering van onze mogelijkheden tot handelen, op emancipatie. Onderwijs richt zich daarbij op het individu, wetenschap op de beschikbaarstelling van rationele legitimeringen voor het handelen (die ook weer inhoud van onderwijs worden). In beide gevallen is de omschrijving van de uit te voeren taak afhankelijk van wat wordt verstaan onder 'verbetering', en daarmee van een mensbeeld of emancipatie-traditie. Als specificaties van zulke emancipatie-opvattingen, berustend op mensbeelden, zijn naast onderwijs-tradities dus ook wetenschapstradities ontstaan. Van een traditie is sprake waar het er om gaat dat een mensbeeld ons denken over de aard en de mogelijkheden van onderwijs c.q. wetenschap, in relatie tot voorstellingen van doel en object, fundamenteel bepaalt. In de onderwijskunde vinden we deze beide typen traditie in een ingewikkelde onderlinge relatie: er zijn inhoudelijke verbanden tussen het denken over wetenschap en het denken over onderwijs, maar die twee vallen niet samen (hoofdstuk 2).

Het Westerse denken over de mens en over emancipatie, en dus ook over onderwijs en over wetenschap, wordt in hoofdzaak beheerst door een tegenstelling in het denken over vrijheid die teruggaat op de Verlichting. De mens wordt daar gedefinieerd vanuit de verhouding tot het niet-menselijke, de natuur of de 'objectieve' buitenwereld: de mens onderscheidt zich door de 'ratio', en door daarvan gebruik te maken is bevrijding uit de overheersing van de buitenwereld mogelijk. In de sociale wetenschappen ontstaan vervolgens twee wetenschapstradities die een verschillend antwoord geven op de vraag of de sociale werkelijkheid moet worden beschouwd als 'objectieve buitenwereld' en daarom 'van buiten af' moet worden bestudeerd (het waarnemersperspectief) of dat zij moet worden gezien als produkt van de menselijke geest en 'van binnen uit' bestudeerd moet worden (deelnemersperspectief). Die twee tradities zijn specificaties van twee algemenere denkwijzen over de mens die zich ook in twee onderwijstradities hebben vertaald: één waarin de mens door kennis tot emancipatie komt (culturalisme), en één waarin emancipatie verbonden is met de vrije ontplooiing van aanwezige (behoefte-)structuren of binnen sociale structuren (structuralisme).

Bij nadere analyse van deze modellen van onderwijs en wetenschap (waarbinnen dus verschillend wordt gedacht over wat de kwaliteit ervan bepaalt) blijkt dat niet alleen de discussie tussen de verschillende opvattingen verward en kennelijk uitzichtloos is, maar vooral ook dat de beide wetenschapsvisies lijden aan interne problemen die het doel van emancipatie (hoe ook geformuleerd) in de weg staan (hoofdstuk 3). Met name wordt het utopisch perspectief uit het oog verloren. Pogingen om beide weten-

schapstradities te integreren zijn dan ook in dat opzicht weinig overtuigend. Ontwikkelingen in de wetenschapstheorie hebben ons een aantal problemen wel beter doen zien. Dat geldt bijvoorbeeld voor de rol van de taal voor het empirisme-probleem, en voor het sociale karakter van kennis. Maar daarmee is het meer fundamentele probleem van de tekorten in de emancipatie-opvattingen die wetenschaps- en onderwijsopvattingen funderen nog niet opgelost (hoofdstuk 4).

De grond hiervoor is dat het mensbeeld door middel van de dimensie menselijk - niet menselijk onvolledig, en dus onjuist is geformuleerd. Het sociale aspect van vrijheid en determinatie blijft ten onrechte buiten de analyse: het wordt gezien als een probleem van theorievorming (dus op programma-niveau), maar bepaalt in feite wel degelijk de relatie (op traditie-niveau) tussen wetenschap en object. In de gangbare tradities wordt de mens als individu gezien, maar in feite is hij slechts goed te begrijpen vanuit de verhouding tussen structuur en handelingsmogelijkheid, vanuit het begrip 'macht'.

Een nadere uitwerking van deze opvatting kan gebruik maken van aanzetten die zijn te vinden in de 'genetische' theorie over het menselijk bewustzijn en handelen van de Cultuurhistorische School, en met name bij Vygotskij. Volgens die opvatting wordt het menselijk subject geconstitueerd in de sociale omgang, door de interiorisatie van sociale betekenissen via de daarnaar verwijzende tekens. In een ideologisch geheel van betekenissen wordt de mens minder tot subject dan mogelijk zou zijn. Wetenschap en onderwijs hebben dan ook tot (ideale) taak ideologie te overwinnen en zo bij te dragen aan de ontwikkeling van cultuur en personen, door middel van het ontwikkelen van en onderwijzen in 'wetenschappelijke begrippen'.

Deze aanzet tot een andere manier van denken over emancipatie heeft gevolgen voor de wijze waarop het doel van onderwijs kan worden geformuleerd, maar ook en vooral voor de wijze waarop we ons de bijdrage van onderwijskunde aan de verbetering van onderwijs kunnen voorstellen. Dat blijkt vooral in de uitwerking van onderwijsinnovatie als tweezijdig leerproces: uiteindelijk verloopt theorie-ontwikkeling mede via praktische verbeteringspogingen (hoofdstuk 6). De taak van onderwijskunde wordt dan gezien als het uitoefenen van theoretische en praktische ideologiekritiek, en het feitelijk tot stand komen van emancipatie wordt tot (onbereikbaar) criterium voor de produkten van de onderwijskunde, zoals dat ook voor andere sociale wetenschappen zou moeten gelden.